

ANADOLU SAHASI MESNEVİLERİNDE KERBELÂ VAKASI

Hasan Ali Esir

Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Ü. Fen-Edebiyat F., Türk Dili ve Edebiyatı

Özet: Bu makalede Anadolu sahasında yazılan ve konusu Maktel olmayan mesneviler üzerinde Kerbela Vakası araştırıldı. Çalışmanın Giriş bölümünde Arap, İran ve Türk edebiyatlarında Kerbela Vakası'nın yansımaları genel olarak anlatıldı. Daha sonra klasik edebiyatımızın gelişme döneminden son dönemine kadar her yüzyıldan en az bir mesnevi olmak üzere Anadolu sahasında yazılan toplam on dört mesnevi üzerinde Kerbela Vakası'nın işlenişini araştırıldı. Bu yapılırken önce incelenen mesneviler hakkında kısa bilgiler verildi. Daha sonra Kerbela Vakası'nın mesnevilerde geçtiği bölümler, bu bölümlerin adları, bölümlerin beyit sayıları, olayın mesnevilerde yer alış sebepleri, yüzyıllar içerisinde olayın işlenişini, olayın anlatıldığı bölümlerde kullanılan vezinler ve bu bölümlerin nazım şekilleri gibi hususlar mukayeseli olarak incelendi.

Anahtar kelimeler: Kerbela Vakası, Maktel, Ehl-i Beyt, Hz. Hüseyin, Türk edebiyatı, Mesneviler.

Karbala Case in Anatolian Field Mesnevis

Abstract: In this article, Karbala Case is investigated on mesnevis which wrote in Anatolian field and are not Maktel (a place where murdered or poems that wrote about famous leaders). In the introduction of study, reflections of Karbala Case in Arabian, Iranian and Turkish Literatures are explained as generally. Later on, working of Karbala Case is analysed on fourteen mesnevis that wrote in Anatolian field as taking a mesnevi from our flourishing era of Classical Turkish Literature to last era. When this is done, firstly brief information is given about examined mesnevis. Nextly; The Chapter which included Karbala Case in mesnevis, these chapters's names, the number of chapter couples, the reasons of events for take place in mesnevi, the working of event throughout centuries, the prosody used in chapter that explained cases, and the poetry form of chapters are examined as comparative.

Key words: Karbala Case, Maktel (a place where murdered or poems that wrote about famous leaders), Ehl-i Beyt, Hz. Hüseyin, Turkish Literature, Mesnevis.

واقعة كربلاء في مثنويات ساحة الأناضول

الملخص: يطرح هذا البحث تحقيق واقعة كربلاء اعتماداً على المثنويات التي كُتبت في الأناضول وليس موضوعها مقتل الحسين (رضى الله عنه). وفي مقدمة الدراسة تم شرح تأثير واقعة كربلاء على الآداب العربية والإيرانية والتركية بشكل عام. ثم قمنا بتحليل كيفية تناول واقعة كربلاء في أربعة عشر مثنوية كتبت بساحة الأناضول منذ بداية عصر ازدهار أدبنا التركي الكلاسيكي إلى العصر الأخير ومن كل عصر مثنوي واحد على الأقل. وفي أثناء التحقيق قدمت معلومات موجزة عن المثنويات التي تم تحقيقها من قبل. عقب ذلك تم تحقيق الفصول التي شملت واقعة كربلاء في المثنويات وأسماء هذه الفصول وعدد مقاطعها وأسباب وجود الواقعة في المثنويات وكيفية تناولها طوال العصور السابقة وكذلك الأوزان المستخدمة في الفصول التي أُخبرت عن الواقعة وأشكال نظم الفصول. وجاءت النتائج في نهاية البحث.

الكلمات المفتاحية: واقعة كربلاء، مقتل، أهل بيت، حسين، الآداب التركية، المثنويات

1. Giriş

Kerbela Vakası ya da Kerbela Savaşı diye bilinen olay İslam tarihinin en acıklı hadiselerinden biri olarak 10 Ekim 680 (10 Muharrem 61)'de bugünkü Irak sınırları içinde bulunan Kerbela'da, Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin ve beraberinde bulunan yetmişten fazla kişi ile Emevi Halifesi I. Yezid'e bağlı ordu arasında vuku bulmuştur. Olay asırlarca Müslümanlar arasında anlatılmış, manzum ve mensur birçok esere konu olmuştur; Türk edebiyatında değişik türlerdeki eserlerle birlikte, mesnevilerde de işlenmiştir.

1.1. Arap ve İran Edebiyatlarında Kerbela

Kerbela Vakası'na dair, Arap edebiyatında bilinen ilk şiir Ebü'l-Esved ed-Düelî (öl. 69/688)'ye ait bir gazeldir. Emeviler, Abbasiler ve Fatımiler dönemlerinde Hz. Hüseyin ve Kerbela şehitleriyle ilgili şiirler hep yazıldı. Şerîf er-Radî, İbn Hânî el-Endelûsî, Ebü Firâs el-Hamdânî, Sâhib b. Abbâd gibi sanatçılar bu konuda eser verdiler.

Fars edebiyatında ise ilk ürünler daha çok manzumdur. İran'da Şii mezhebinin yaygınlık kazanmasıyla Kerbela'ya verilen önem arttı. Yas törenlerinde başta Hz. Hüseyin olmak üzere şehitler yüceltildi ve olaya sebep olanlar yerildi. Fars edebiyatında bu konudaki ilk örnekler XII. (VI.) yüzyıla aittir. Bu yüzyılda Senâî (öl. 1131)'nin *Divan*'ında ve *Hadîkatü'l-hakika*'sında Hz. Hüseyin ve Kerbela şiirleri yer alır. İlk Farsça Kerbela mersiyesi de yine XII. (VI.) yüzyılda Kavvâmî-i Râzî tarafından yazıldı. XIII. (VII.) yüzyılda Sa'dî-i Şîrâzî (öl. 1292), Ferîdüddin Attâr (öl. 1221), XIV. (VIII.) yüzyılda Hâcû-yi Kirmânî (öl. 1352 veya 1360) konuyla ilgilendiler. XV. (IX.) yüzyılda Kerbela ile ilgili ürünlerin en meşhurlarından biri Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî (öl. 910/1505)'nin *Ravza-tü's-şühedâ*'sıdır. Bu arada Sünnî şairler de Kerbela ile ilgili eserler ortaya koydular. XVI. (X.) yüzyıldan itibaren hükümdarların teşvik ve himayeleri Kerbela edebî ürünlerinin artmasına yol açtı. XVII. (XI.) yüzyılın ortalarından itibaren Muharrem törenleri sırasında muhtelif taziye oyunları

ortaya çıktı. XIX. (XIII.) yüzyılın ikinci yarısında bu taziyeler Farsların önem verdiği temel bir dinî tören oldu¹.

1.2. Türk Edebiyatında Kerbela

Kerbela, Türk edebiyatının her alanında, dinî-tasavvufi edebiyattan divan, halk ve âşık edebiyatına kadar, Hz. Hüseyin ve onunla birlikte ailesi ve yakınlarının şehit edildiği bir yer olarak görülmüş ve buraya kutsiyet atfedilmiştir. Türk edebiyatında bu konuda müstakil eserler, çeşitli manzumeler ve bilhassa mersiyeler yazılmıştır. Olayı anlatan eserlerin çoğu manzumdur; manzum-mensur ya da sadece mensur olanlar da vardır.

Sözlük anlamı "öldürme" olan "katl" kelimesi ve bu kelimeden türeyen "maktel" sözü sözlükte "katledilen yer, öldürülen yer" ya da "ünlü ölülerin methiyesinde yazılan şiirler" anlamlarına gelmektedir². Türk edebiyatında Kerbela Vakası'nı anlatan "Maktel"ler yazılmış ve edebiyatımızda maktel türü oluşmuştur. Edebiyatımızda en eski maktel XIV. yüzyılda Kastamonulu Şâzî'nin *Dâstân-ı Maktel-i Hüseyin*'idir. Bilhassa XVI. yüzyılda yazılan Türkçe maktellerin önemli bir kısmı Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin *Ravzatü's-şühedâ*'sından doğrudan veya ilavelerle yapılan tercümelerdir. Fuzûlî (öl. 1556)'nin *Hadîkatü's-suedâ*'sı, içerisinde manzum parçaların bulunduğu, her bakımdan Türk edebiyatının en güzel mensur maktelidir, neşredilmiştir³.

XVII. yüzyıldan itibaren Türk edebiyatında maktel sayısında azalma görülür. Bununla birlikte günümüze kadar bu konuda eserler yazılmıştır. Son elli yılda yazılan maktellerden bazıları Hasan İpçi'nin *Menâkıb-ı Âl-i Resul* (İstanbul 1960)'ü, Âsim Köksal'ın *Hz. Hüseyin ve Kerbela Faciası* (Ankara 1979), Ziya Şakir'in, *Kerbela*

¹ Rıza Kurtuluş, "Arap ve Fars Edebiyatlarında Kerbela maddeleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2002, C 25, s. 272-274; Şeyma Güngör, *Hadîkatü's-Süedâ*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1987, s. XXII-XXVI.

² Şeyma Güngör, "Maktel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 27, s. 455.

³ Şeyma Güngör, *Hadîkatü's-Süedâ*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1987, LXXX+504 s.

Vakası ve Kerbela'nun İntikamı (İstanbul, 1981)'dir⁴. Yine Türk edebiyatında çok sayıda Kerbela mersiyesi ve muharremiyesi vardır; özellikle mersiye geniş yer tutar⁵.

Vaka Türk edebiyatının kaynaklarında olan tezkirelere de girmiştir. Tezkirelerde Kerbela, şairlerin, örnek manzumelerinde yer alır. XVI. yüzyılda Ahdî (öl. 1593-94), *Gülşen-i Şu'arâ*'sında Derviş Beg⁶, Hamdî-i Burûsevî⁷ ve Âlî⁸'den bahsederken onların şiirlerinden örnekler verir. Bu şiirler arasında Hz. Hüseyin ve yanındakilerin Kerbela'da şehadetlerine dair beyitler de vardır. Yine Bağdatlı tezkireci ve şair Şefkat (öl. 1826), *Tezkîre-i Şu'arâ*'sında Zihni'nin şairliğini övme babında ondan aldığı bir gazelinde Hasan, Hüseyin, Yezid ve

⁴ Şeyma Güngör, "Maktal-i Hüseyin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 27, Ankara, 2003, s. 457.

⁵ Mehmet Arslan-Mehtap Erdoğan, *Kerbela Mersiyeleri*, Tunceli Üniversitesi, Ankara, 2009, s. 93-809.

⁶ Lâle girift dâmen-i meydân-ı Kerbelâ
Âhir nehüft hûn-ı şehidân-ı Kerbelâ (bk. Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2005, s. 172.)

⁷ Şerhalar çek sinene mâtem günü âbdâl isen
Kane gark olmak ile sa'y it muhibb-i âl isen

Diğer

Lâle-veş çâk idelüm cismimüzi mâtemdür
Âşikâr eyleyicek dâg-ı dili bir demdür

Diğer

Ehl-i diller n'ola ger gezse fenâ şeklinde
Pâdişâhlar bulmur bunda gedâ şeklinde

Diğer

Ser-fürü eylemezüz şâhenşeh-i devrânun
Ayagi topragyuz dilber-i 'âlî-şânun

Diğer

Za'fdan mıdur 'aceb ol derlemiş ruhlarda tâb
Yohsa ya Rabbi bu yüzden mi çıkar gülden gülâb

Diğer

Sabâ lutf it götür yüzden sehâb-ı zülf-i cânânı
Ne günden oldıgun göster bize nevrüz-ı Sultânı (bk. Süleyman Solmaz, *age.*, s. 269).

⁸ Önüne kim gelse dir târîh için

Mâ Hüseyinle Hasan ışkına su (bk. Süleyman Solmaz, *age.*, s. 434).

Kerbela'dan bir beyitte söz eder⁹. Azerbaycanlı şair ve tezkireci Seyyid Azim (öl. 1888)'in, *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sının son bölümünde Kerbela Vakası yedi beyitlik bir nazma konu olur¹⁰. Bu örnekler, bize şairlerin en güzel ve içli manzumeleri arasında Kerbela şiirlerinin de olduğunu gösterir.

Tezkirelerde, maktel yazmanın günah sayıldığından da bahsedilmiştir. Beyânî (öl. 1597), *Tezkiretü's-su'arâ*'sında Lâmiü Çelebi (öl. 1532)'nin *Maktel-i Hüseyin*'inin okunmasının küfür sayıldığını ve engellenmek istendiğini şöyle anlatır: “...*Mollâ Arab Maktel-i Hüseyin okumak küfrdür didükde mezbûr Lâmi'î ulemâ-yı şehri câmi'e cem idüp kendi didügi Maktel-i Hüseyin okumuşdur. Hazret-i Hüseyin leş-*

⁹ Vasl-ı Hasan Hüseyne rakib oldu bir Yezid
'Aşka tufeyl-i semt-i reh-i Kerbelâ belâ (bk. Filiz Kılıç, *Şefkat, Tezkire-i Şu'arâ-yı Şefkat i Bağdâdî*, s. 54, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> [11.04.2012].)

¹⁰ Kerbelâ sen etmedün bu âh u zârumdan hazer
Zeyneb'i gurbet ara koydun esir ü der-ber

Nice oldun dahı sen kaldı sekînem bi-peder
N'eyledün oglum Hüseyin'i Kerbelâ ey Kerbelâ

Nev civânlarımı sen kanına galtân eyledün
Tâ baş açık ehl-i Harem zülfün perişân eyledün

'İzzet etdün sen onların suların kar eyledün
Âh n'eyledün oglum Hüseyin'i Kerbelâ ey Kerbelâ

Gitdiler konak yine olara hürmet etmedün
Şerm idüb Fâtıma'dan 'izzetlerün yâd etmedün

Bir içim su virmeyüb göklerin şâd etmedün
Âh n'eyledün oglum Hüseyin'i Kerbelâ ey Kerbelâ

Götürdiler penâh sana şerm etmedün bigâne tek
Yandılar şem' odına cân virmediler pervâne tek

Almasın oglum kucakına atası anası tek
Âh n'eyledün oglum Hüseyin'i Kerbelâ ey Kerbelâ (bk. Ömer Bayram, *Seyyid Azim Şirvânî, Tezkiretü's-Şu'arâ*, Metin B, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> [11.04.2012].).

ker-i Yezîd arasında kalduğına bu beyti dimişdür. N'eylesün bir haste cân bin tîr ile / şîr-i tenhâ bir süri hınzîr ile."¹¹

2. Anadolu Sahası Mesnevilerinde Kerbela Vakası

Bu genel bilgilerden sonra esas konumuz olan Anadolu Sahası Mesnevilerinde Kerbela Vakası'na gelirse önce mesnevilerden kısaca söz etmek durumundayız. Mesnevi, geniş konuların anlatımına uygun bir nazım şeklidir. Şairler, kaside ve gazelde olduğu gibi mesnevide tek kafiyeyle bağlı kalmadıkları için, düşünce ve duygularını serbestçe ve geniş biçimde anlatabilmektedirler. Geniş bir konuyu topluca ele almak isteyen şairler bu yolu seçerler. Dinî, tasavvufî, ahlaki, öğretici bir nitelik taşıyan manzum eserler hep mesnevi ile yazılır¹².

Mesneviler konularına göre de dört gruba ayrılır. Birinci grubu; dinî, tasavvufî, ahlaki, ansiklopedi niteliği taşıyan ya da belli alanlarda bilgi veren mesneviler; ikinci grubu; konusunu menkıbelerden ya da tarihten alan mesneviler; üçüncü grubu; aşk ve macera mesnevileri; dördüncü grubu; şehrengizler, sür-nâmeler, sergüzeşt ve hasbihâller gibi şairlerin gördükleri, yaşadıkları olayları anlatan, toplum hayatından kesitler veren kişileri, meslekleri, düğünleri ve belli yöreleri tasvir eden mesneviler oluşturmaktadır¹³. Mesnevilerin genel planı ise; giriş bölümü, konunun işlendiği bölüm ve bitiş bölümü şeklindedir. Giriş bölümünün başlıkları sırasıyla; besmele, tevhit, münacat, naat, miraç, mucizat, medh-i çehâr-yâr, padişah için övgü, devlet büyüğüne övgü, sebep-i telif şeklinde olabilir¹⁴.

Konusu Kerbela Vakası olmayan pek çok mesnevide de Kerbela ve orada yaşananlar anlatılır. Bu tür mesnevilerde Kerbela Vakası

¹¹ Aysun Sungurhan-Eyduran, *Beyânî*, Tezkiretü'ş-şu'arâ, Metin, Ankara 2008, s. 168, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> [11.04.2012].

¹² Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C 1, Giriş, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984, s. 103.

¹³ İsmail Ünver, "Mesnevi", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divân Şiiri)*, LII (415, 416, 417), TDK. Yay., Ankara 1986, ss. 438-443.

¹⁴ İsmail Ünver, "Mesnevi", Ankara 1986, s. 432-435.

genellikle giriş bölümündedir. Konularını dört gruba ayırdığımız mesnevilerde Kerbela'ya kısa bir bölüm ya da birkaç beyitle genellikle “medh-i çehâr-yâr” başlığı altında temas edilmiştir. İster müstakil olsun isterse birkaç beyitle anlatılmış olsun bütün mesnevilerde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e haksızlık yapıldığı ittifakla belirtilmiştir. Konuya değinmeyen mesneviler de vardır.

Türk edebiyatında Kerbela konusunu müstakil olarak ilk işleyen, Kenan Özçelik'in tespitine göre Yûsuf-ı Meddâh'tır. Eser 1362 (H 763) tarihinde ve Kastamonu'da yazılmıştır. Müellif, eserinde beyit sayısını 3333 olarak verir. Ancak eserin beyit sayısı 2824'tür¹⁵. Bu mesneviden sonra Emîr Sultan'ın müritlerinden Yahya b. Bahşi'nin 1499'da tamamladığı *Maktel-i Hüseyin* 976 beyittir. Lâmiî Çelebi (öl. 1532)'nin de 989 beyitlik bir *Maktel-i İmam Hüseyin (Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Resûl, Kitâb-i Âl-i Resûl)*'i bulunmaktadır¹⁶. Hacı Nûreddin Efendi'nin 1533'te telif ettiği manzum *Maktel-i Hüseyin'i Vak'a-i Kerbelâ* adıyla İstanbul'da birkaç defa basılmıştır (1285, 1300, 1309, 1324, 1329, 1341). Gelibolulu Câmî tarafından Türkçeye çevrilerek Kanunî (saltanatı: 1520-1566)'ye sunulan *Saâdet-nâme* ile Aşık Çelebi

¹⁵ Kenan Özçelik yüksek lisans çalışmasında söz konusu eserle ilgili şu ana kadar yapılan çalışmalarda karışıklıkların ve yanlışlıkların olduğunu söyleyerek söz konusu eserle ilgili özetle şu tespitlerde bulunmaktadır: Türk dilinde bilinen ilk *Maktel-i Hüseyin* türü eser 763/1362'de yazılmıştır. Eseri yazan Kastamonulu değil, eser Kastamonu'da yazılmıştır. Müellif, beyit sayısını 3333 olarak belirtir ancak eserin beyit sayısı 2824'tür. Bazı araştırmalarda eserin müellifi olarak verilen Kastamonulu Şâzî ismi yanlıştır. Eserin müellifi Kastamonulu Şâzî değil, Yûsuf-ı Meddâh'tır. Bu karışıklıklar iki farklı kişi ve iki farklı eser gibi izlenimin doğmasına ya da aynı eserin iki farklı kişiye nispet edilmesine sebep olmuştur (bk. Kenan Özçelik, *Yûsuf-ı Meddâh ve Maktel-i Hüseyin* (İnceleme-Metin-Sözlük), (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, s. 6, 31, 32, 61). Amil Çelebioğlu ise *Türk Edebiyatı'nda Mesnevi* adlı eserinde Türk edebiyatında Kerbela konusunu müstakil olarak ilk işleyen Kastamonulu Şâzî'dir, der. Şâzî, on meclis ve 3313 beyit olan *Dâsitân-ı Maktel-i Hüseyin* adlı mesnevisini 1362'de tamamlamıştır. Eserde tevhit, naat ve Dört Halife'nin methinden sonra, “Âgaz-ı Dâsitân-ı Maktel-i Hüseyin” başlığı ile Kerbela Vakası'nın anlatılmasına başlanır ve on bölümde tamamlanır (Amil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevi (XV. Yüzyıla Kadar)*, İstanbul 1999, s. 56-58.).

¹⁶ Kenan Özçelik, eserin 992 beyit olduğunu söylemektedir (Kenan Özçelik, “Lâmiî Çelebi'nin Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Resûl'ü”, *Bursalı Lâmiî Çelebi ve Dönemi* (Editör: Bilal Kemikli-Süleyman Eroğlu), Bursa 2011, s. 276).

(öl. 1572)'nin 1546'dan önce yazdığı söylenen *Tercüme-i Revzatü'ş-Şühedâ'sı* Hüseyin Vâiz-i Kâşifi (öl. 910/1505)'nin *Ravzatü'ş-şühedâ'sının* Türkçeye tercümeleridir¹⁷. Gelibolulu Câmi'nin *Saadet-nâme'si*, Âşık Çelebi'nin *Tercüme-i Revzatü'ş-Şühedâ'sı* men-surdur.

Kerbela'ya “medh-i çehâr-yâr” başlığı altında temas eden ve çalışmamızın esasını teşkil eden mesnevilerde ise bu bölümler “Medh-i Çehâr-Yâr-ı Güzin, Der-Na't-ı Hasan ve Hüseyin, Mersiye-i Hase-neynü'l-Ahseneyn, Der-Beyân-ı Zikr-i Çehâr Yâr-ı Güzîn, Der-Na't-ı 'Alî İbn Ebî Tâlib, Zikr-i Evsâf-ı Çâr Yâr-ı Güzîn, Zikr-i Hilâfet-i 'Alî İbn Ebî Tâlib, es-Seyyîd Ebû Muhammedü'l-Hasan İbn 'Alî ve Ehûhu el-Hüseyin, Der-Medh-i Hasan ü Hüseyin” vb. başlıklar taşır. Buralarda ağırlıklı olarak Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali övgüleri yapılır, Kerbela'ya da kısaca değinilir. Yüzyıllar içe-risinde Kerbela ile ilgili anlatımlar şöyledir:

XIV. yüzyıl şairlerimizden Ahmedî (öl. 1412), *İskender-nâme'sinde* Hz. Peygamber'den sonra Dört Halife'nin hilafetini sırası ile anlatır. Hz. Ali'nin, Hz. Ebubekir'in hilafetine delil olmadığı için önce biat etmediğini, ardından delil getirmesi ile sorunun aşıldığını, Hz. Ebubekir'in iki yıl üç ay on gün hilafet makamında kaldığını söyler (b. 5986-5990), Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın hilafetlerini, her birinin kerametlerini ve dönemlerini zikrederek anlatır. “*Zikr-i Hilâfet-i Ali ibn Ebi Tâlib*” başlığı altında Hz. Ali'nin hilafetini anlatır. Hâricîlerin ona karşı geldiklerini, Muaviye'nin kışkırtıcılığını, bu şekilde beş yıl geçtikten sonra hilafet makamını oğlu Hasan'a devrettiğini, Hz. Hasan'ın, Hâricîlerin isyanıyla karşılaşınca ümmet içinde fesat çıkmasın diye beş ay hilafet makamında kaldıktan sonra ayrıldığını ve Muaviye tarafından zehirlenerek şehit edildiğini söyler (b. 6011-6024). Ahmedî bunları söyledikten sonra, gelişen olayları anlatmaya devam eder. “*Zuhûr-ı Mu'âviye Müttegallib ve Adâvet ü Bâ-Alî ve Be-Cemi'-i Hânedân-ı Nübüvvet*” başlığı altında Muaviye'nin yaptığı düşmanlıkları, Âl-i Haydar'dan hilafeti aldığını

¹⁷ Mustafa Uzun, “Türk Edebiyatında Kerbela”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 25, Ankara 2002, s. 274, 275; Şeyma Güngör, *Hadikatü's-Süedâ*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1987, s. XXVI-XXIX.

ve dine kötülük ettiğini anlatır (b. 6025-6029). “*Zıkr-i İmâret-i Yezîd bin Mu’aviye*” başlığı altında da Muaviye yönetiminin yirmi yıl sürdüğünü, Hz. Hüseyin’i Kerbelâ’da şehit ettiğini hikâye eder (b. 6030-6037)¹⁸.

Mürîdî (XIV-XV. yy.) yirmi bir meclisten meydana gelen ve 3748 beyti bulan *Pend-i Ricâl* mesnevisinde “*Der Na’t-ı ‘Alî İbnî Ebî Talîb*” başlığı altında (b. 151-156 ve 157-172) Hz. Ali’den bahseder ve Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in şehit edildiklerini söyler (b. 160-162). Eserin Birinci Meclisinde (El-Meclisü’l-Evvel)ki “Hikâye”de daha Hz. Peygamber hayatta iken Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in şehit edileceklerini bildiği bir hikâyeyi nakleder. Hikâye kısaca şöyledir: Hz. Peygamber bir gün otururken Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Hz. Peygamber’in yanına gelirler. Hz. Peygamber, torunlarını dizine oturtur, onlara *Kur’an* okuttuktan sonra Hasan’ı ağzından Hüseyin’i de boynundan öper ve sırtını sıvazlar. Bunun üzerine Cebrail kara, kızıl ve sarı renkte üç gömlekle birlikte Allah’tan Hz. Peygamber’e selam getirir. Ağzından öptüğü Hasan’a sarı gömleği, boynunu öpüp sırtını sıvazladığı Hüseyin’e kızıl gömleği giydirmesini, kendisinin de kara gömleği giymesini ister. Bunlar; Hz. Hasan’ı ağzından öptüğü için zehirleneceği, Hz. Hüseyin’i boynundan öpüp sırtını sıvazladığı için Kerbela’da susuz bırakılarak başının bedeninden ayrılacağı, kara gömleği kendisinin giymesi de onların matemini tutacağı anlamına gelmektedir. Mürîdî, Peygamber’in, Cebrail’in bu sözünü işitince çok üzüldüğünü de nakleder¹⁹.

Antepli İbrâhim ibn-i Bâlî (XV. yy.) 1488’de telif ettiği 13.000 beyit civarındaki *Hikmet-Nâme* adlı mesnevisinde “*Fî nu’ûti’s-şeyhîn Ebû Bekr u ‘Ömer ‘Osmân ve ‘Alî*” başlığı altında Dört Halife’yi anlatır. Bâlî burada Hasan’ın cihanın dini, Hüseyin’in de canın seyyidi olduğunu vurgular (b. 155, 156)²⁰.

¹⁸ Yaşar Akdoğan, *Ahmedi-İskendernâme*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> [11.04.2012].

¹⁹ Atabey Kılıç, *Mürîdî ve Pend-i Ricâl Mesnevîsi İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin*, İzmir, 2005, s. 118, 138-142.

²⁰ Mustafa Altun, İbrâhim ibn-i Bâlî’nin *Hikmet-Nâme’si-I* (1b-149a), Metin, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> [11.04.2012].

Bâli, *Hikmet-Nâme*'sinde daha sonra "*Fî Zikr-i Şehrullâhi'l-Muharremü'l-Harâm Asbâhü'l-Âlem*" başlığı altında, içinde Kербela Vakası'nın da bulunduğu Muharrem ayında meydana gelen olayları sıralar: Muharrem ayı, Müslümanlıktan önce bu ayda savaş haramdır, en kutsal aydır, adı "haram" sözünden gelmektedir; iyi ya da kötü, yapılan her iş bu ayda karşılığını fazlasıyla bulur. Önceki ümmetler farz oruçlarını bu ayda tutarlardı; bu ayın ilk günü Araplarda bayram, Acemlerde nevruzdur; Hz. Peygamber bu ayda Mekte'den Medine (Tabye)'ye hicret etmiştir; bu ayın onuncu günü aşuredir; Mikâil, İsrâfil, Azrail, Cebrail; arş, ferş, levh, kalem, cennet bu günde yaratılmıştır; kıyamet bugünde kopacaktır; Havva ve Âdem bu günde yaratılmış ve cennete girmişlerdir; Hz. Âdem'in tövbesi bugünde kabul olmuş; Hz. Nüh'un gemişi bugünde Cudi Dağı'nda karaya oturmuş; Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. İsâ bu gün doğmuşlardır; Halil İbrahim, Nemrüd tarafından bugün ateşe atılmıştır; Hz. Mûsâ'nın Kızıldeniz'i yarıp geçmesi, Firavun'un gark olması bugünde olmuştur; Hz. Yakûb'un yeniden gözlerinin görmesi, Hz. Eyyüb'un beladan kurtulması, Hz. Yûsuf'un kuyudan çıkması, Hz. Süleymân'ın mülk sahibi olması bugündedir; Hz. Yûnus'un balığın karnından çıkması, Hz. İdris'in semaya yükseltilmesi bugündedir; Hz. Zekeriyâ'nın duası bugünde kabul olmuştur; Hz. İsâ bugünde göğe yükseltilmiştir; Hz. Peygamber bugünde doğmuştur; Hz. Hüseyin Kербela'da bugün şehit edilmiştir (b. 8055-8083). "*Fî Şehr-i Saferi'l-Hayrû'l-Meymûn*" başlığı altında da Safer ayı ve bu ayda vuku bulan önemli olaylardan bahseder. "*Şâh-ı Kербela (Hz. Hüseyin)*"nın başının Safer ayının başında Şam (Dımışk)'a getirildiğini söyler (b. 8102). "*Fî Şehr-i Rebiü'l-Evvelü'l-Mübârek*" başlığını taşıyan bölümde de rebiü'l-evvel ayıyla ilgili önemli olayları anlatır, sonra bu ayın on sekizinde Muhtar-ı Sakafi'nin, Kербela'nın intikamını aldığını belirtir (b. 8111-8112). "*Es-Seyyîd Ebû Muhammedü'l-Hasan ibn-İ 'Alî ve Ehûhu el-Hüseyin Radıyallâhu 'Anhum Ecma'in*" başlığını taşıyan bölümde de Hz. Hasan'ın doğumunu, hilafetini ve yedi ay on gün bu görevde kaldığını, kırk yıl yaşadığını, zehirlendiğini, el-Bakî mezarlığına defnedildiğini ve bu sözlerin doğru olduğunu, nihayet Hicret'in kırk üçüncü yılında öldüğünü anlatır; sonra Hz. Hüseyin'in de Kербela'da şehit edildiğini anlatır (b. 10158-10165). "*Ebû Hâlid Yezîd b. Mu'aviye*" başlığı altındaki bölümde Yezîd'in, Hz. Peygamber'in vefa-

tından sonra doğduğunu, Hz. Peygamber nesline cefa ile Hz. Hüseyin'i Kerbela'da şehit ettiğini söyledikten sonra Yezid'in ölümünü ve Şam yakınında Faza'da defnedildiğini ona lanet ederek anlatır (b. 10174-10180)²¹.

Lâmîî Çelebi (öl. 1532) *Ferhâd ile Şîrîn*'inde Hz. Peygamber'den ve mucizelerinden bahsettikten sonra, Dört Halife'nin övgüsüne geçer (b. 412-500). Lâmiî Çelebi, İkinci halife Hz. Ömer'den bahsederken Acemlerin ona kızmalarına bir anlam veremediğini, hâlbuki İslam'la şereflemelerinin Hz. Ömer sayesinde olduğuna vurgu yapar (b. 505, 513, 514). Lâmiî, Hz. Ali için halifelerin dördüncüsü olduğunu söyler ve onun, Kûfe halkının ricası üzerine Fırat nehrinin kenarına gidip iki rekât namaz kıldığına ve yanında çocukları Hasan ve Hüseyin oldukları hâlde, asası ile suya işaret ederek suyun taşkınlığını önlemesi kerametine atıfta bulunur (b. 542)²². Böylelikle Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin'in manevi yüceliklerine işaret etmiş olur. Lâmiî Çelebi, Dört Halife ile ilgili söyleyeceklerini tamamladıktan sonra, onlar hakkındaki yanlış kanaatlere tepki gösterir²³. Lâmiî, içi yana-

²¹ Ali Şeylan, *İbrâhim ibn-i Bâli'nin Hikmet-Nâme'si-II (149b-300a)*, Metin, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> [11.04.2012].

²² Hasan Ali Esir, *Lâmîî Çelebi Ferhâd ile Şîrîn İnceleme-Metin-İndeks*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1998, s. 167-171.

²³ Gel iy nâr-ı ta'assub içre yanmış
Nihâdî düd-ı hıkd ile boyanmış

Cehâletden özün dâna sanursın
'Aliyi 'âyn u lâm u yâ sanursın

Bu çâr a'yân hakikat bir güherdür
Hemîn 'âyn-ı 'Ali 'âyn-ı 'Ömerdür

Birine ta'n dördine irişür
Resûl-i Hakka vü dine irişür

Degülsin çün Resûlu'llâhdan efzûn
Neçün ba'zını bugz eylersin iy dün

Salarsın vahdet ehline cüzâlık
Neden geldi saña bu kethuzâlık

→

rak Hz. Hasan'ın Hicret'in 49. yılında zehirlendiğini, Hz. Hüseyin'in de Kerbela'da susuz bırakılarak başının bedeninden ayrıldığını anlatır ve bu olaylara sebep olanların kıyamette Hz. Peygamber'in şefaatinde mahrum olacaklarına dikkat çeker²⁴. Lâmiî, bilhassa Ker-

Sözün den anlanur iy merd-i nâdân
Ser-â-ser ola ashâb ehl-i tугyân

Delil-i dîn olanlar olsa güm-râh
Senüñ hâlün ne olur iy kûr u bed-hwâh

Ebû Bekr itse idi meyl-i bâtl
Kaçan ashâb-i hak olurdu kâyl

Degülmişseydi külli dîne meyli
'Ömer eylerdi ferzendine meyli

Murâdı olsa 'Osmânuñ hilâfet
Kılurdu ehl-i tугyândan mahâfet

Mürüvvet nâ-hak işde olsa câyiz
Cidâl itmezdi Hayder sonra hergiz

Birine bunlaruñ kim ta'n idersin
Hakikat kendüzüne la'n idersin

Senüñ medhünle mahmûd olmaz anlar
Senüñ reddünle merdûd olmaz anlar (bk. Hasan Ali Esir, *agt.*, s. 172 / b. 563-576.).

²⁴ Nüş itdi 'ışkuña biri zehr-i helâhili
Cân virdi yoluña biri bi's-şevki ve'r-rızâ

Sulh eyleyüp o kerr ü belâyı idindi yâr
Bu cengle oldu şâh-ı şehidân-ı Kerbelâ

Bilsem Haşırda niçe umarlar şefâ'atün
Şunlar ki itdi Âlûñe bu vech ile cefâ

Kevser şarâbını ne yüz ile diler şu kim
Susuz öñinde cân vire evlâd-ı Murtazâ (bk. Hasan Ali Esir, *agt.*, s. 175, 176 / b. 640-643.).

bela'da Hz. Hüseyin'e reva görülen zulmü ve sonucunda şehadetini anlatan müstakil bir de *Maktel* yazmıştır²⁵.

Lârendeli Hamdî (XVI. yy.), 1542'de tamamladığı ve toplam 5441 beyit olan *Leylâ ve Mecnûn (Kitâb-ı Hayret-nâme)* mesnevisinde “*Der-Medh-i Hasan ve Hüseyin Raziyallâhü ‘Anhümâ*” başlığı altında, Hz. Hasan ve Hüseyin'i iki fidana ve iki taze meyveye benzetir. Hz. Hasan, babasının göz nuru, dedesinin de gül bahçesinin fidanıdır, kahır kadehi ile zehirlenmiş; ölümünün üzüntüsü dünyayı yakmıştır. Hüseyin ise ebedilik mutluluğu, Peygamber dergâhının yolu, Hz. Fatma'nın gamlı gönlüne mutluluk veren göz nurudur, Yezîd tarafından Kerbela'da şehit edilmiştir; onlar bir sadefte iki cevher, şeref burcunda iki yıldız, arşın kulağında iki küpedir (b. 422-430)²⁶.

Kanuni devri şairlerinden Manisalı Câmîi (XVI. yy.), Kanuni'nin saltanat yıllarında (1520-1566) yazdığı 5240 beyitlik *Muhabbet-nâme (Vâmık u Azrâ)*'sinde “*Medh-i Haseneyn ü ‘Ammeyn-i Kerîmeyn ü ‘Aşere-i Mübeşşere Rızvânu’llâhi ‘Aleyhim Ecma’in*” başlığı altında, Hasan ve Hüseyin'i iki göz nuruna, saadet burcu üzerinde güneş ve aya benzetir. Bunlardan biri hasen ahlakıyla Hasan'dir ki izzet bahçesinde servi ve yasemen; diğeri de bela çekmiş Hüseyindir ki Kerbela şehididir; Resul'ün göz nuru, Fatma'nın yüreğinin yağdır; her ikisi cennet ehli gençlerinin önderi, cennet bahçesinin süsüdür (b. 269-273)²⁷.

XVI. yüzyılın bir başka şairi Edirneli Nazmî (öl. 1559-60'tan sonra), 1559'da Halep'te tamamladığı 3000 beyitlik *Pend-nâme*'sinde klasik mesnevi formunda Allah (cc)'a hamt, Hz. Peygamber'e naat, Dört Halife'ye övgüden sonra “*Der Na't-ı Hasan ü Hüseyin Radiyallâhu ‘Anhümâ*” başlığı altında Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i över,

²⁵ Bk. Kenan Özçelik, “Lâmîi Çelebi'nin Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Resûl'ü”, *Bursalı Lâmiî Çelebi ve Dönemi* (Editör: Bilal Kemikli-Süleyman Eroğlu), Bursa 2011, s. 273-279.

²⁶ Belal Saber Mohamed Abdel-Maksoud, *Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsinin Arap, Fars ve Türk Edebiyatı'nda Ele Alınış Biçimi ve Lârendeli Hamdî'nin Eseri, İnceleme-Metni*, C 2 (Metin), <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> [11.04.2012].

²⁷ M. Esat Harmancı, *Manisalı Câmîi, Muhabbet-nâme (Vâmık u Azrâ)*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> [11.04.2012].

şehit edildiklerini hüznle söyler ve On İki İmam'ın övgüsüne geçer (b. 163-182)²⁸.

Vizeli Ramazan Behiştî (öl. 1571-72), 1124 beyitlik *Heşt Behişt* mesnevisinin “*Der-Zikr-i Sahâbe-i Güzîn*” başlığını taşıyan bölümde Dört Halife'den birini diğerine üstün tutmaz, hepsinin velî olduklarını söyler. Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan için de ecdadın hayırlılarıdır, der (b. 96, 107)²⁹.

XVI. yüzyıl şairlerinden Yenipazarlı Vâlî (öl. 1598-99)'nin 1593'te tamamladığı 3563 beyitlik *Hüsn ü Dil* mesnevisinde Dört Halife'nin methi ile ilgili bölümün başlığı “*Zikr-i evsâf-ı çâr yâr-ı güzîn / Ki ez-işân girift revnak-ı dîn=Dinin kendisinden parlaklık bulunduğu seçilmiş dört sevgilinin niteliklerinin söylenmesi*”dir. Bu bölümde Vâlî, Dört Halife'yi birbirinden ayırmaz, onları gökteki yıldızlara benzetir, birinin anılması ile dört tarafın rahmetle dolacağını söyler. Hz. Ali'nin halifelerin sonuncusu olması onun için bir eksiklik değil, fazilettir. Zira “*Âhirde açılsa taş degüldür / Zirâ ki deniz dibinde dürdür* (b. 245)”, der. Onlar Hz. Peygamber'in getirdiği dinin pınarlarıdır. Vâlî, daha sonra sözü Hasan ve Hüseyin'e getirir. Onların iki masum şehit olduklarını söylemekle yetinir. Vâlî, Allah (cc)'tan kendisini de bu “çâr u düye” düçar etmesini ister (b. 248-251, 257, 259)³⁰.

Gelibolulu Mustafa Âlî (öl. 1600), 1570'te tamamladığı 3034 beyitlik *Tuhfetü'l-Uşşâk* mesnevisinde sırası ile Dört Halife'nin övgüsünü yaptıktan sonra “*Be-ism-i Hasan ve Hüseyin*” başlığı altında Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i anlatır. Onları İrem gül bahçesinin iki goncasına, âlemin güneşi ve ayna, kendileriyle sağlamlık bulan din

²⁸ Kudret Altun, *Pend-nâme-i Nazmî (Tercüme-i Pend-nâme-i Attâr) İnceleme-Metin-Sözlük*, Kayseri 2004, s. 67, 68.

²⁹ Emine Yeniterzi, *Behiştî'nin Heşt Behişt Mesnevisi*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> [11.04.2012].

³⁰ M. Fatih Köksal, *Yenipazarlı Vâlî, Hüsn ü Dil, İnceleme-Tenkitledi Metin*, İstanbul 2003, s. 225, 228, 229.

evinin iki direğine, iki savaşıya benzetir; şehit olmasalardı düşmana zehir içirirlerdi, der (b. 454-464)³¹.

Bosnalı Vuslati mahlaslı Ali Bey (öl. 1688), *Gazâ-nâme-i Çehrin* mesnevisinde Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (öl. 1683)'nın 1678'de gerçekleştirdiği ve Çehrin Kalesi'nin fethiyle neticelenen seferi hikâye eder. Gaza-nâme (zafer-nâme) tarzındaki eser 3102 beyit olup 1678'de tamamlanmıştır. Eserin "*Der-Beyân-ı Zikr-i Çehâr Yâr-ı Güzîn*" başlığını taşıyan bölümünde Ali Bey, ilk dört beyitte Dört Halife'nin her birini bir beyitte anlatır, beşinci ve altıncı beyitleri Hz. Peygamber'in kızlarının en küçüğü, Hz. Ali'nin eşi, Hz. Fatma'nın çocukları, iki gül goncası, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in şehadetlerine ayırır (b. 291, 292)³².

Keçeci-zâde İzzet Molla (öl. 1829)'nın, 4166 beyit ve 6 tahmis bendinden müteşekkil, yaklaşık bir yıllık sürgün macerasını anlattığı sergüzeşt-nâmesi *Mihnetkeşân* (telif. tar. 1824)'ında "*Mersiye-i Haseneynü'l-Ahseneyn*" başlığı altında 64 beyitlik bir mersiyesi bulunmaktadır. İzzet Molla burada önce kalemine seslenir ve bu hazin olayı gece gündüz hatırlamasını ister ve kan ağlaması gerektiğini söyler. Daha sonra olaya geçer. Hz. Hüseyin'in ve beraberindekilerin çölde maruz kaldıkları eziyetleri ve Yezid'in hilafeti tasdik edilmedikçe de bunların devam edeceğini anlatır. Böylece İzzet Molla mersiyesinde hüznü bir hava yakalamış olur (b. 3319-3382)³³.

³¹ İ. Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âli -Tuhfetü'l-Uşşâk*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> [11.04.2012].

³² Mustafa İsen-İ. Hakkı Aksoyak, *Vuslatî Ali Bey, Gazâ-nâme-i Çehrin*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2003, s. 52.

³³ Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *Bir Sürgün Şaheseri Mihnetkeşân, Keçeci-zâde İzzet Molla*, İstanbul, 2007, 287-291.

3. Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmamızda konusu Kerbela olmayan mesnevilerden XIV. yüzyıldan bir (Ahmedî), XIV- XV. yüzyıllardan iki (Mürîdî ve İslâmî), XV. yüzyıldan bir (Antepli İbrâhim ibn-i Bâlî), XVI. yüzyıldan yedi (Lâmîî Çelebi, Lârendeli Hamdî, Manisalı Câmîî, Edirneli Nazmî, Vizeli Ramazan Behiştî, Yenipazarlı Vâlî, Gelibolulu Mustafa Âlî), XVII. yüzyıldan bir (Bosnalı Vuslatî mahlaslı Ali Bey), XVIII. yüzyıldan bir (Şeyh Galib), XIX. yüzyıldan bir (Keçeci-zâde İzzet Molla) olmak üzere toplam on dört mesnevi bulunmaktadır. Böylece klasik edebiyatımızın gelişme döneminden son bulduğu döneme kadar her yüzyıldan en az bir mesneviyi inceleme konumuza dâhil ettik. Bu incelemelerimiz sonucunda Kerbela Vakası'nın anlatımında yüzyıllar içerisinde fazla bir değişiklik olmadığını gördük. Söz konusu mesnevilerinde Kerbela Vakası genellikle Dört Halife'nin anlatıldığı bölümlerde geçmektedir. Bazı mesnevilerde birden çok yerde Kerbelâ'dan bahsedildiği gibi bazılarında da ayrı bir bölüm olarak Hasan ve Hüseyin başlıkları altında yer alır. İslâmî (XIV-XV. yy.)'nin eseri ile Şeyh Galib (öl. 1799)'in *Hüsn ü Aşk*'ında Kerbela olayı anlatılmamış, birkaç yerde benzetme yolu ile Kerbela'ya göndermeler yapılmıştır. Kerbela'dan söz etmeyen mesneviler de vardır. Mesnevilerde Dört Halife, Hasan ve Hüseyin'den başka Ehl-i Beyt, On İki İmam'a da övgüde bulunulmuştur.

Dört Halife'ye methiye bölümleri aslında ilk mesnevilerden itibaren, tevhit, münacat, naat bölümlerinden sonra gelen bir bölümdür. Bilindiği gibi Dört Halife konusunda öteden beri bazı yanlı ve yanlış düşünceler ortaya atılmıştır. Bizce bu bölümde verilmek istenen duygu, düşünce, Hz. Peygamber'den sonra gelen Dört Halife'nin hiçbirinin diğerinden üstün olmadığı gerçeğinin yanında, özellikle Şiiliğin yol açtığı ayrışmaya da bir tepkidir. Anadolu sahası mesnevilerinde şairlerin bu bölümde ayrıca halkın birliğinin korunmasını da amaçladıkları anlaşılmaktadır. Buna, Lâmiî'nin yukarıda 23. dipnotta verdiğimiz sözleri buna örnektir. Lâmiî'nin bu sözleri ile bazı hâdiselere dikkat çektiği açıktır. Onun yaşadığı devir Osmanlı Devleti'nin en güçlü olduğu XVI. yüzyıldır. Buna rağmen içerde ve

dışarda kışkırtıcı faaliyetlerle bazı olaylar vukua geliyordu. Bu faaliyetler, Devlet'i yönetenlerce kontrol altında tutuluyordu³⁴. Bu durum hatırlanacak olursa Lâmiî'nin ve diğer mesnevi şairlerinin, kalemeleriyle birleştirici, bütünlendirici bir çaba içerisinde oldukları görülüyor. Kerbela Vakası'nın bu bakış açısıyla mesnevilerde işlenmesi de Vaka'nın sadece belli bir mezhebi ilgilendirmediği, bütün Müslümanları derinden yaraladığı anlamını taşır.

Bilindiği gibi mesnevilerde genel nazım şekli mesnevidir. Bu genel nazım içerisinde yer yer başka nazım şekilleri de yer alır. İncelediğimiz mesnevilerde Kerbela Olayı'nın geçtiği bölümler mesnevi nazım şekli ile yazılmıştır. Kullanılan vezinlerden üçü *2 Fâ'ilâtün 1 Fâ'ilün* (Mürîdî'nin *Pend-i Ricâl'i*, Ahmedî'nin *İskender-nâme'si*, Edirneli Nazmî'nin *Pend-nâme'si*); beş tanesi *2 Mefâ'ilün 1 Fa'ülün* (Antepli İbrâhim ibn-i Bâli'nin *Hikmet-Nâme'si*, Lâmiî'nin *Ferhâd ile Şîrîn'i*, Lârendeli Hamdî'nin *Leylâ ve Mecnûn'u*, Manisalı Câmîi'nin *Muhabet-nâme'si*, Vizeli Ramazan Behiştî'nin *Heşt Behişt'i*); geriye kalanlar da birer tane *Mef'ülü / Mefâ'ilün / Fa'ülün* (Yenipazarlı Vâlî'nin *Hüsn ü Dil'i*), *2 Fe'ilâtün 1 Fe'ilün* (Gelibolulu Mustafa Âli'nin *Tuhfetü'l-Uşşâk'ı*), *3 Fa'ülün 1 Fa'ül* (Ali Bey'in *Gazâ-nâme-i Çehrîn'i*), *Mef'ülü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün* (Keçeci-zâde İzzet Molla'nın *Mihnetkeşân'ı*) vezni ile yazılmıştır.

Mesnevilerde Kerbela Vakası'nın anlatımında benzer yönler olduğu gibi farklı yönler de vardır. Bu farkları şu şekilde belirtebiliriz: Ahmedî'de beş beyitte (b. 6025-6029) Muaviye'nin düşmanlıkları, sekiz beyitte (b. 6030-6037) Muaviye yönetiminin yirmi yıl sürdüğü ve Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit ettiği anlatılır. Mürîdî'de Hasan ve Hüseyin'in şehadetleri 160-162. beyitlerde geçmektedir. Ayrıca eserinin Birinci Meclis (El-Meclisü'l-Evvel)'indeki "Hikâye"de Hz. Peygamber'in daha hayatta iken Kerbela Vakası'nı bildiği hikâye edilir. Antepli İbrâhim ibn-i Bâli'de Kerbela şehitleri iki beyitte (b. 155, 156) zikredilir. İçinde Kerbela Vakası'nın da bulunduğu Muharrem ayında meydana gelen olayların anlatımı yirmi dokuz beyittir (b. 8055-8083). 8080, 10164, 10178. beyitler Hz. Hüseyin'in şehadeti-

³⁴ Hasan Ali Esir, *Lâmiî Çelebi Ferhâd ile Şîrîn İnceleme-Metin-İndeks*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1998, s. 3, 4.

ne ayrılmıştır. İncelediğimiz diğer mesnevilerde olmayan Hz. Hüseyin'in başının Şam'a getirilmesi olayı 8102. beyitte geçer. 8111 ve 8112. beyitlerde Muhtar-ı Sakafi'nin Hz. Hüseyin'in intikamını aldığı anlatılır. Lâmiî'de 640-643. beyitlerde Hz. Hasan ve Hüseyin'i şehit edenlerin kıyamette Hz. Peygamber'in şefaatinde mahrum olacakları dile getirilir. Lârendeli Hamdî "*Der-Medh-i Hasan ve Hüseyin Raziyyallâhü 'Anhümâ*" başlığı altında dokuz beyitte (b. 422-430) Hasan ve Hüseyin olayını anlatır. Manisalı Câmîi de benzer şekilde 269-273. beyitlerde Hasan ve Hüseyin'e ayrı bir bölüm ayırmış. Edirneli Nazmî "*Der Na't-ı Hasan ü Hüseyin Radiyallâhu 'Anhümâ*" başlığı altında 163-175. beyitlerde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin övgüsünde bulunur. Vizeli Ramazan Behiştî, 98-100. beyitlerde Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan'dan bahseder. Yenipazarlı Vâli, mesnevisinde 257, 258. beyitlerde Hasan ve Hüseyin'in iki masum şehit olduklarını söyledikten sonra onları, şeref burcunda güneş ve ay padişahına benzetir. Gelibolulu Mustafa Âli, "*Be-ism-i Hasan ve Hüseyin*" başlığı altında ayrı bir bölüm olarak on bir beyitte (b. 454-464) Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i anlatırken Onları İrem gül bahçesinin iki goncasına, âlemin güneşi ve ayna, din evinin iki direğine ve iki savaşçıya benzetir. Vuslatî Ali Bey *Gazâ-nâme-i Çehrin*'inde 290-293. beyitlerde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in şehadetlerine değinir. Keçeci-zâde İzzet Molla'nın *Mihnetkeşân*'ında Vaka'yı anlatan 64 beyitlik bir mersiyesi vardır (b. 3319-3382).

Mesnevilerde Kerbela Vakası başka sebeplerle de geçmektedir. İslâmî (XIV-XV. yy.), 3574 beyitlik mesnevisinde "*Du'â-yı Âmîn*" başlığı altında "*Hüseyinile Hasan cânı hakı-y-çün* (b. 3502)"³⁵ Allah (cc)'tan af diler. Bu ifadelerin benzerini Lârendeli Hamdî'nin *Leylâ ve Mecnûn (Kitâb-ı Hayret-nâme)* mesnevisinde "*Yoluñda cân viren teşne hakı-y-çun / Hüseyini katliden deşne hakı-y-çun* (b. 163)"³⁶

³⁵ Hasan Yüksel-H. İbrahim Delice-İ. Hakkı Aksoyak, *İslâmî'nin Mesnevisi (Eski Anadolu Türkçesine İlişkin Bir Metin)*, Sivas 1996, s. 287.

³⁶ Belal Saber Mohamed Abdel-Maksoud, *Leylâ ile Mecnûn Mesnevisinin Arap, Fars ve Türk Edebiyatı'nda Ele Alınış Biçimi ve Lârendeli Hamdî'nin Eseri, İnceleme-Metni*, C 2 (Metin), <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr> [11.04.2012].

şeklinde görürüz. Vuslatî Ali Bey, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (öl. 1683)'nın büyüklüğünü “*şeh-i Kerbelâ (b. 2574)*”³⁷ terkihiyle anlatır.

Mesnevilerde olumsuz, sevilmeyen durumlar için de Kerbelâ'ya göndermeler yapılır. Şeyh Galib (öl. 1799)'in *Hüsn ü Aşk*'ında Aşk, perişan hâlini Kerbelâ'ya ve orada yaşanan sıkıntılara benzetir³⁸. İzzet Molla ise *Mihnetkeşân*'ında Keşân'ın, Yezid'in köşkünden daha beter olduğunu, cehennemi hatırlattığını söyler ve Kerbelâ Vakası'nda kötülüğü ile bilinen Yezid'i birkaç yerde ismen zikreder³⁹. Ve son olarak Ahmedî, Lâmiî Çelebi ve Şeyh Galib'in “Kerbelâ”, “kerb ü belâ” ve “belâ” kelimelerini ahenk için birlikte kullandıklarını görürüz (kerb: tasa, kaygı, gam, keder; belâ: gam, keder, musibet, büyük felaket vb.)⁴⁰.

³⁷ Mustafa İsen-İ. Hakkı Aksoyak, *Vuslatî Ali Bey, Gazâ-nâme-i Çehrin*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2003, s. 263.

³⁸ Muhammet Nur Doğan, *Şeyh Galib, Hüsn ü Aşk, Metin-Nesre Çeviri-Notlar ve Açıklamalar*, Ötüken, İstanbul 2002, s. 232 / Tardıyye 2. Kıta 5. Mısra; s. 360 / b. 1783.

³⁹ Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *Bir Sürgün Şaheseri Mihnetkeşân, Keçeci-zâde İzzet Molla*, İstanbul 2007, s. 124 / b. 1245); s. 144 / b. 1491); s. 183 / b. 1956); s. 207 / b. 2281.

⁴⁰ Yaşar Akdoğan, *Ahmedî-İskendernâme*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>, b. 6033, 6034, [11.04.2012]; Hasan Ali Esir, *Lâmî Çelebi Ferhâd ile Şîrin İnceleme-Metin-İndeks*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1998, s. 171 / b. 545; Muhammet Nur Doğan, *Şeyh Galib, Hüsn ü Aşk, Metin-Nesre Çeviri-Notlar ve Açıklamalar*, Ötüken, İstanbul 2002, s. 360 / b. 1783.

KAYNAKÇA

- Abdel-Maksoud, Belal Saber Mohamed, *Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsinin Arap, Fars ve Türk Edebiyatı'nda Ele Alınış Biçimi ve Lârendeli Hamdî'nin Eseri*, İnceleme-Metin, C 2 (Metin), <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>
- Akdoğan, Yaşar, *Ahmedî – İskendernâme* <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>
- Aksoyak, İ. Hakkı, *Gelibolulu Mustafa Âlî Tuhfetü'l-Uşşâk* <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>
- Altun, Kudret, *Pend-nâme-i Nazmî (Tercüme-i Pend-nâme-i Attâr)* İnceleme-Metin-Sözlük, Laçın Yay., Kayseri 2004.
- Altun, Mustafa, *İbrâhim ibn-i Bâlî'nin Hikmet-Nâme'si-I (1b-149a)*, Metin, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>
- Arslan, Mehmet-Erdoğan, Mehtap, *Kerbela Mersiyeleri*, Grafiker Yay.-Tunceli Üniversitesi, Ankara 2009, 809 s.
- Bayram, Ömer, Seyyid Azim Şîrvânî, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, Metin B, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>
- Ceylan, Ömür-Yılmaz, Ozan, *Bir Sürgün Şaheseri Mihnetkeşân*, Keçeci-zâde İzzet Molla, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul, 2007.
- Çelebioğlu, Amil, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevi (XV. Yüzyıla Kadar)*, Kitabevi, İstanbul 1999.
- Doğan, Muhammet Nur, Şeyh Galib, *Hüsn ü Aşk, Metin-Nesre Çeviri-Notlar ve Açıklamalar*, Ötüken, İstanbul 2002.
- Esir, Hasan Ali, *Lâmîî Çelebi Ferhâd ile Şîrîn İnceleme-Metin-İndeks*, İÜSBE Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1998.
- Güngör, Şeyma, *Fuzûlî, Hadîkatü's-Süedâ*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987.
- Güngör, Şeyma, "Maktel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 27, Ankara 2003, s. 455.
- Güngör, Şeyma, "Maktal-i Hüseyin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 27, Ankara 2003, s. 456, 457.
- Harmancı, M. Esat, *Manisalı Câmîî, Muhabbet-nâme (Vâmuk u Azrâ)*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>

- İsen, Mustafa-Aksoyak, İ. Hakkı, *Vuslatî Ali Bey, Gazâ-nâme-i Çehrin*, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2003.
- Kılıç, Atabey, *Mürîdî ve Pend-i Ricâl Mesnevîsi İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin*, Akademi Kitabevi, İzmir 2005.
- Kılıç, Filiz, Şefkat, *Tezkîre-i Şu'arâ-yı Şefkat-i Bağdâdî*, s. 54, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>
- Köksal, M. Fatih, Yenipazarlı Vâlî, *Hüsn ü Dil, İnceleme-Tenkitli Metin*, Kitabevi, İstanbul 2003.
- Kurtuluş, Rıza, "Arap Edebiyatında Kerbela", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 25, Ankara 2002, s. 272, 273.
- Kurtuluş, Rıza, "Fars Edebiyatında Kerbela", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 25, Ankara 2002, s. 273, 274.
- Levend, Ağâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C 1, Giriş, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984.
- Özçelik, Kenan, *Yûsuf-ı Meddâh ve Maktel-i Hüseyin (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.
- Özçelik, Kenan, "Lâmiî Çelebi'nin Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Resûl'ü", *Bursalı Lâmiî Çelebi ve Dönemi* (Editör: Bilal Kemikli-Süleyman Eroğlu), Bursa 2011.
- Özek, Ali-Karaman, Hayrettin-Turgut, Ali vd., *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1997.
- Solmaz, Süleyman, *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2005.
- Sungurhan-Eyduran, Aysun, *Beyânî, Tezkiretü's-Şu'arâ, Metin*, Ankara 2008, s. 168, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>
- Şeylan, Ali, *İbrâhim ibn-i Bâlî'nin Hikmet-Nâme'si-II (149b-300a)*, *Metin*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>
- Uzun, Mustafa, "Türk Edebiyatında Kerbela", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 25, Ankara 2002, s. 274, 275.
- Ünver, İsmail, "Mesnevi", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Dîvân Şiiri)*, LII (415, 416, 417): ss. 430-563, TDK. Yay., Ankara 1986.
- Yazım Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu, 24. Baskı, Akşam Sanat Okulu Basımevi, Ankara 2005.

Yeniterzi, Emine, *Behiřti'nin Heşt Behişt Mesnevisi*,
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>.

Yüksel, Hasan-Delice, H. İbrahim-Aksoyak, İ. Hakkı, *İslâmî'nin
Mesnevîsi (Eski Anadolu Türkçesine İlişkin Bir Metin)*, Dilek
Matbaacılık, Sivas 1996.